

1 SOCIÁLNÍ POLITIKA, JEJÍ PODSTATA A ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA

1.1 Místo sociální politiky ve společenském systému

Sociální politika se v moderním světě stala velice frekventovaným a kontroverzním fenoménem, zpravidla různě interpretovaným a dosti náročným na veřejné zdroje. V zájmu správného pochopení místa sociální politiky ve společenském systému je nutno alespoň stručně a zhruba naznačit, co to vlastně sociální politika je. Velmi obecně a přibližně lze říci, že **sociální politika je politikou, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek, dispozic, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života**. Jako takové jí přísluší zcela určité a významné místo v rámci celého společenského systému. Mluví pro to zejména následující skutečnosti:

Zaprvé. Sociální politika není izolovaný fenomén. Je vždy součástí určitého společenského celku a s naprostou samozřejmostí je ve všech vyspělých zemích také takto vnímána. Společnost, jako určitý systém, je uspořádána na základě více prvků – zpravidla se v této souvislosti hovoří o dimenzích či sférách společenského rozvoje. Tyto sféry bývají různě systemizovány. Nejčastěji se hovoří o sféře ekonomické, sociální, environmentální, vědeckotechnické, politické, kulturní apod., a podle zvolené systemizace případně i o dalších. Pro žádoucí a bezporuchový vývoj každé společnosti je nezbytný odpovídající a vyvážený rozvoj všech sfér. Z hlediska společenského vývoje jsou jednotlivé sféry k sobě komplementární. Pro sociální politiku z toho plynou určité závěry: jednak jako politika ovlivňující jednu z nejvýznamnějších sfér života společnosti má ve společenském systému významné a nezastupitelné místo, a jednak se také rozvíjí v rámci celého tohoto systému a také jeho prostřednictvím (zatím zde abstrahuje od mezinárodního kontextu), a současně také sama významně působí na rozvoj celého společenského systému. Tato vzájemná provázanost sfér života společnosti má za následek, že sociální politika, její cíle, funkce, nástroje, se neutvářejí izolovaně, ale v souladu s těmito sférami a v souvislosti s řadou ekonomických, politických a jiných norem, včetně norem mravních. Spletitost těchto vztahů také komplikuje formulaci všeobecně přijímané definice sociální politiky.

Zadruhé. Realita vyspělých zemí i zkušenosti z české praxe dokazují, že sám proces produkce a sociálně-ekonomický rozvoj je stále větší měrou závislý na rozvoji, kultivaci a aktivizaci lidského činitele, zejména pak jeho vzdělání a zdraví jako dvou hlavních složek lidského kapitálu. V soudobém vyspělém světě má prostě člověk prioritu. Představuje nejen cílovou orientaci veškerého společenského snažení, ale současně i rozhodující předpoklad a nejperspektivnější prostředek dosahování dynamického rozvoje společnosti. Všechny vyspělé země více či méně okázale tuto skutečnost deklarují, respektují ji a také postupně naplňují. Člověk a jeho životní úroveň se v hierarchii společenských hodnot posunují na vyšší příčky. Prosperita a standard vyspělých společností se stávají stále více závislé nejen na výkonnosti ekonomiky měřené finančními ukazateli, ale i na tom, co současná ekonomie nazývá lidským a sociálním kapitálem, k jehož rozvoji právě sociální politika tak významně přispívá.

Zařetí. Lidský faktor (a tím i sociální politika) má důležité místo ve společnosti nejen z hlediska produkčních schopností a sil, ale i proto, že současně vždy v určité míře přispívá a spolupodílí se na utváření morálního a názorového klimatu společnosti. Sociální politika právě svou koncentrací na člověka může působit na hodnotové orientace lidí, spoluvytvářet jejich názory, postoje, chování atp. Sociální politika tedy není, jak ukážeme dále, jenom souhrn určitých opatření, ale je i politikou s výraznou axiologickou orientací.

Lze říci, že **sociální politika v moderní společnosti je její integrální součástí, koncentruje se k rozvoji sociální sféry a hledá odpovědi na zcela specifické otázky, na něž nereagují a neodpovídají ostatní sféry života společnosti, resp. politiky, které je usměřňují.** Tímto způsobem sociální politika vstupuje do života společnosti a je významným činitelem spoluutvářejícím její dynamiku i charakter.

Co vlastně je sociální politika? Odpověď na tuto otázku není jednoduchá. Jde o termín, s nímž se setkáváme v každodenním životě velice často. Je používán zcela běžně a s naprostou samozřejmostí se předpokládá, že je mu jednoznačně rozuměno. To je však hluboký omyl. **Sociální politika není jednoznačně definičně vymezena, ba není ani jednoznačně vymežitelná.** Její chápání může být velice různé. Je to zapříčiněno řadou okolností: zejména skutečností, že samo adjektivum „sociální“ je různě interpretováno, pracuje s ním řada vědních oborů (ekonomie, právo, sociologie, demografie), svoji roli hraje i historická determinace sociální politiky, její souvislosti se společenským okolím, mnohost subjektů, které v ní působí, jako politika je vystavena také určitým tlakům politických sil ve společnosti atd.

Řada prací, které se zabývají problematikou sociální politiky se také často zaměřují na popis různých sociálně politických opatření, institucí, institutů atd. (např.

nemocenského či důchodového zabezpečení, podpor v nezaměstnanosti apod.), které se však často a rychle mění. Znalost těchto problémů je důležitá a do sociální politiky samozřejmě patří. Na tomto místě, kde se zamýšlíme nad sociální politikou samotnou, to však není to nejpodstatnější. Zde je třeba se věnovat tomu:

- co vlastně sociální politika je, tzn. zabývat se jejím pojetím, resp. pojetími, vymezením jejího referenčního rámce;
- jaké jsou základní myšlenkové koncepty, principy, na nichž je sociální politika založena a z nichž vychází a které ji do značné míry také charakterizují;
- co má sociální politika chtít a co sleduje, tzn. zamýšlet se nad jejími cíli a nad jejich charakterem.

1.2 Pojem a pojetí sociální politiky

Z předchozího textu plyne, že pojem sociální politika není jednoznačný. Z toho pramení řada těžkostí nejen v oblasti teorie, ale i v praktické aplikaci sociálně-politických opatření. V této části textu se význačněmu vnímání pojmu sociální politiky věnujeme, tuto skutečnost ilustrujeme a poukazujeme na těžkosti, které s vymezením sociální politiky souvisejí. Tyto těžkosti totiž nemohou vést k tomu, abychom se vymezení sociální politiky zcela vyhnuli a abychom se zaměřili jen na její dílčí opatření. **Sociální politiku je nutno – a v jistém slova smyslu především – vnímat jako celek, jako určitý systém s četnými vnitřními komplikovanými vazbami i s vazbami na ostatní prvky společenského systému. Sociální politika je tedy úzce vázána i na své společenské okolí. Je tedy vždy specifická v každé zemi a době, ale jsou jí zároveň vlastní i určité společné znaky.**

Problematikou pojetí sociální politiky se ve vazbě na její vývoj a význam zabývala řada autorů. Ve starší literatuře můžeme nalézt velice rozmanitá vymezení sociální politiky, například:

- V Ottově naučném slovníku (1940) je sociální politika vymezena jako „praktická snaha, aby společenský celek byl uspořádán co nejideálněji“. Jako nauka (věda) je zde sociální politika chápána jako souhrn zásad směřujících k odstranění nebo zmírnění „vad společenského života“, zejména těch, které lze nazvat sociální otázkou.² Zdůrazňuje se, že sociální politika není obdobou jiných politik (např. dopravní, peněžní), ale že jde spíše o souhrn morálních

² Sociální otázku vymezuje T. G. Masaryk jako otázku, která je spojena s nerovností a s uvědoměním si tohoto faktu jako nespravedlnosti, a to širším okruhem lidí.

hledisek a jejich uskutečňování. Jako praktická činnost směřuje k řešení sociálních otázek všech tříd a vrstev, nikoli jen dělnictva.³

- Pod sociální politikou se např. často chápe snaha po zdokonalení způsobu života. Charles Gide považuje např. politickou ekonomii za vědu o sociální užitečnosti a sociální politiku za vědu o sociální spravedlnosti.
- Podobný názor na sociální politiku má i prof. Engliš. Za sociální politiku považuje „[...] praktické snažení, aby společenský celek byl vypěstěn a přetvořen co nejideálněji. Hybným perem sociální politiky není milosrdenství, nýbrž spravedlnost a společenská účelnost“.⁴ Engliš si uvědomoval, že sociální politika má v rámci národního hospodářství významnou finanční dimenzi. Citlivě a přesně vymezuje a v rámci svých národohospodářských teorií hovoří o významu zdanění, užítku, zlepšení zdraví a vzdělání národa, daňové progresi a solidaritě (Engliš, 1932). Engliš ukazuje zcela konkrétně, jakými způsoby a za jakým účelem si stát opatřuje prostředky, jakou „objektivní škodu“ tím působí a jaký „sociální užitek“ za něj získává (Engliš, 1932, s. 43).
- Malá čs. encyklopedie vymezuje sociální politiku jako „souhrn cílů, aktivit, prostředků a realizací sociálního programu té které společnosti“.⁵ Závisí na typu společenského zřízení, politických, ekonomických poměrech a tradicích. Má proto v různých dobách a v různých společnostech různý obsah, rozsah, plní různé funkce, respektuje různá kritéria.
- Sociální politika je chápána jako ráz, směr, způsob, hledisko politiky vůbec, nikoli jako její část či obor. Tento názor zastává především J. Macek.⁶ Zdůrazňuje, že sociální politika musí pronikat veškerou politikou „ať tzv. hospodářskou, ať tzv. kulturní, v politice hospodářské pak všechny její obory [...] úpravu výroby i rozdělení statků, organizaci hospodářství soukromých i veřejných“.⁷ Jedině tak podle Macka může sociální politika být především politikou preventivní. Musí být politikou, při níž by „zájmy lidí ve společnosti byly uspokojovány způsobem trvale prospěšným celku“.⁸ Toto vymezení, tj. sociální politika jako „snaha uspořádati společenský řád tak, aby zájmy jedinců v lidské společnosti byly uspokojovány způsobem trvale prospěšným celku“ je uvedeno i v Masarykově naučném slovníku (1932).

³ Na přelomu 19. a 20. století byla sociální otázka často nadměrně zužována právě jen na otázku sociální situace dělnictva.

⁴ Engliš (1916).

⁵ Říman et al. (1987).

⁶ Macek (1925).

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž.

Z novějších autorů Tomeš (2010) definuje sociální politiku jako systematicky sledovaný zájem vztahující se ke zlepšování nebo změně společenských poměrů, cílený na životní úroveň jedince a projevující se v úsilí nebo činnosti. Výsledkem je fungování, rozvoj či transformace určitého sociálního systému nebo soustavy nástrojů sociální politiky.

Je zřejmé, že názor na sociální politiku souvisí s vnímáním samotného pojmu „sociální“. Ten je obvykle chápán ve třech významových rovinách:

- 1) v nejširším a všeobecném slova smyslu, tj. sociální jako společenský;
- 2) v širším slova smyslu, tj. sociální jako aktivity bezprostředně směřující ke zdokonalování životních podmínek lidí;
- 3) v užším slova smyslu, tj. spíše ve smyslu kurativním, ve smyslu řešení nepříznivých nouzových sociálních situací.

Každá z těchto rovin má své oprávnění. Snaha vymezit sociální politiku co nejširše a všeobecně má své opodstatnění, neboť je výrazem určitého syntetického pohledu na společnost, která jako taková je systémem sociálním. Širší a užší významové roviny jsou výrazem analytičtějšího pohledu na společnost a orientují se na sociální realitu nebo její část, tj. jinými slovy na sociální sféru, sociální dimenzi nebo program společenského vývoje. V tomto širším a užším významovém pojetí chápeme sociální politiku také v této knize.

Hledáme-li odpověď na otázku co je sociální politika, je vhodné vyjít od obecného vymezení politiky vůbec. Politiku lze obecně chápat jako specifickou společenskou činnost (projevující se zejména souborem různých opatření), konkrétní jednání různých subjektů na různých úrovních (tedy nejen státu), kterými je ovlivňována společenská realita v nejširším slova smyslu. Touto činností jsou prosazovány a naplňovány určité cíle volené především na základě vědeckého poznání. Politika by tedy měla působit ve směru objektivních vědecky podložených trendů. To zároveň znamená, že jako činnost předpokládá vysokou odbornou úroveň a profesionalitu, včetně schopnosti správně zvažovat podmínky, čas, prostředky, způsoby, formy a metody tvorby, posuzování a realizování cílů. Její praktická realizace je výsledkem nejrozmanitějších střetů politických sil, které prosazují určité teoretické koncepty, či jejich prvky, ale i pragmatické cíle, mnohdy i parciální zájmy a samozřejmě je i výsledkem ekonomických možností a národních specifíků a tradic apod.

Toto obecné vymezení politiky je možné aplikovat i na sociální politiku s tím, že ovlivňuje nikoli společenskou, ale sociální (v širším a užším slova smyslu) realitu. Tu je ovšem třeba vymezit a konkretizovat. A zde se právě prosazují různá hlediska a pohledy na to, co je sociální realita, a tedy i co je a co není sociální politika.

Sociální realita nesporně souvisí s vymezením sociální sféry (sociální sféru a sociální realitu zde považujeme za synonyma). To však je velice obtížné, protože ji nelze vymezit odvětvově. Lze ji považovat za sféru relativně samostatnou, průřezovou, za systém sociálních vztahů, podmínek a procesů, které se projevují v obsahu a charakteru činností, v chování, v potřebách, v zájmech, hodnotách a cílech sociálních subjektů. Koncentruje se k životním podmínkám lidí, na rozvoj člověka, jeho bytostných, tvůrčích sil, osobnosti a individuality. Ve vztahu k ostatním sféram společenského vývoje má cílové zaměření (určení). **To, že ji neumíme explicitně vymezit neznamená, že sociální sféra reálně neexistuje, nebo že snad je méně významná než ostatní sféry života společnosti. Znamená to však, že jako referenční rámec sociální politiky je značně neurčitá.**

Sociální politika jako taková je proto v teorii a praxi různě interpretována. Lze ji charakterizovat z různých úhlů pohledů a úrovní. **Častěji se hovoří o určitých prvcích, složkách či oborech sociální politiky nežli o sociální politice jako takové.** Zpravidla sociální politika zahrnuje politiku sociálního zabezpečení včetně osobních sociálních služeb, rodinnou politiku, bytovou politiku, resp. její sociální aspekty, dále zdravotní politiku, politiku zaměstnanosti a vzdělávací politiku.

Přes heterogenitu těchto dílčích sociálních politik, jejichž specifika jsou jim respektována, je jim společné to, že se utvářejí na základě určitých společností všeobecně přijímaných zásad, že jsou vedeny snahou po zdokonalování (rozvíjení) způsobu života každého jedince, úsilím o jeho blaho a prospěch. V tomto smyslu jsou sociální politiky ve svém souhrnu politikou směřující k sociálně spravedlivé společnosti.

Skutečnost, že sociální realita je složitá, že je různě chápána a je obtížné ji integrálně postihnout, je příčinou toho, že neexistuje ani jednoznačná definice sociální politiky, ale naopak nastává určitá variabilita v jejím chápání, a to jak v teorii, tak i v praxi. A. Walker např. uvádí, že ve skutečnosti existuje tolik definic sociální politiky, kolik autorů o ní píše.⁹ Setkáváme se proto i dnes s velice rozmanitými vymezeními, která se od sebe liší mírou abstrakce a obecnosti i konkrétními východisky. Některé z nich dále uvádíme.

Např. Hill (1983) uvádí, že odpověď na otázku, co je sociální politika je velice složitá a že jsou možné v podstatě dva způsoby: první vymezuje sociální politiku jako součást veřejné politiky, jako její určité oblasti, obory a druhý, který se snaží definovat sociální politiku na základě toho, co ji odlišuje od ostatních politik.

⁹ Podrobněji viz Outram (1989).

Pokud jde o první přístup, spočívá v určitém více méně „tradičním“ (zvykovém) vymezení. Za sociální politiku se považují takové obory veřejné politiky, o nichž nikdo nepochybuje, že do sociální politiky patří. Je to zejména politika sociálního zabezpečení, zdravotní politika a speciální sociální služby. Často je sem také přiřazována politika bydlení a politika zaměstnanosti. Méně často politika vzdělávací. Fakt, že se často obtížně nalézají důvody pro anebo proti začlenění těchto dílčích politik do sociální politiky, je příčinou značné libovolnosti kategorizace sociální politiky. Tento první přístup k vymezení sociální politiky je často kritizován především proto, že stojí mimo jakýkoli teoretický koncept a analýzu.

Pokud jde o druhý přístup, nabízí odlišit sociální politiku podle toho, zda výdaje na její opatření přispívají všeobecně uznávanému cíli, tj. lidsky důstojnému a společensky přijatelnému životnímu standardu, jeho růstu a zdokonalování. Zde však je problémem sám tento standard vymezit. Mimo jiné je třeba respektovat, že sociální politiky a jejich opatření nejsou vždy zaváděny pouze s myšlenkou na veřejný prospěch (mohou být i reakcí na sociální neklid a mohou mít zvláště ve vztahu k některým objektům represivní charakter) a že i ostatní politiky tradičně nepovažované za sociální mohou mít srovnatelný (nebo i vyšší) přínos k tomuto standardu (např. ochrana životního prostředí, dopravní služby, turismus apod.). Tedy ani tento druhý přístup nevede k jednoduchému a přímému vymezení sociální politiky.

Sociální politiku lze tedy vymezit jako **soubor aktivit, které promyšleně (cílevědomě) směřují ke zlepšení základních životních podmínek obyvatelstva jako celku, resp. určitých skupin obyvatelstva, k zabezpečení a udržení sociální suverenity a sociálního bezpečí v rámci daných hospodářských a politických možností země.**

Sociální suverenitu a sociální bezpečí lze považovat za základní obecné charakteristiky postavení člověka v životě, o něž vědomě či podvědomě usiluje každý jedinec a v určité míře i společnost. Zajišťuje vedení sociálně přijatelného a do budoucna otevřeného života, podporuje aktivní postoje jedinců a stabilitu a prosperitu společnosti.

Pokud má jedinec slabý pocit sociálního bezpečí, může vykazat pouze malou nebo mizivou sociální suverenitu, odvahu i výkonnost. Např. v minulosti sociální bezpečí řady pracovníků bylo závislé na poslušnosti komunistickému režimu, a proto jejich suverenita, výkon i odvaha k odpovědnému jednání byla silně omezena. V současnosti mohou ztrácet sociální suverenitu např. lidé v dluhové pasti nebo sociálně vyloučení. Sociální bezpečí a suverenita se živí ze sebe navzájem; je-li člověk bezpečný, může být i suverénní a výkonný, a naopak suverénnost a ocenění výkonu vede k vyššímu sociálnímu bezpečí. Opakem

sociální suverenity a sociálního bezpečí je sociální závislost (ujařmenost) a sociální ohrožení (tíseň). Smyslem sociální politiky je zajišťování a udržování sociální suverenity a bezpečí a omezování sociální závislosti a ohrožení.¹⁰

V České republice je v současnosti dosti frekventované pojetí, které je založeno na dvou přístupech:

Pro první přístup je charakteristické širší pojetí sociální politiky. Z hlediska tohoto pojetí lze sociální politiku vymezit jako konkrétní jednání zejména státu, ale i ostatních subjektů, kterými je ovlivňována sociální sféra společnosti. Sociální politika je vnímána jako aktivity vážící se bezprostředně k životním podmínkám lidí. Toto vymezení, označované také jako sociální politika **v širším slova smyslu**, je významné především pro dlouhodobé koncepční úvahy o sociální politice, souvisí s volbou typu sociální politiky, s tvorbou určitého sociálního programu (vize, sociální doktríny). Takové přístupy k sociální politice jsou nesmírně náročné a krystalizují postupně, jsou však velice potřebné, neboť nahlížejí na sociální politiku jako na určitý systém s vnitřními vazbami a souvislostmi i s vazbami na společenské okolí.

Ve druhém přístupu je sociální politika vymezována **v užším slova smyslu**. Cílem takové sociální politiky je především reagovat na sociální rizika, resp. jejich možné negativní důsledky (např. stáří, nemoc, invalidita) a eliminovat sociální tvrdosti, které doprovázejí fungování tržního mechanismu (např. nezaměstnanost, chudoba). Toto pojetí redukuje sociální politiku na systém opatření především v oblasti zaměstnanosti a sociálního zabezpečení. V podstatě jde o přístup dílčí (parciální), i když zahrnuje značný prostor sociální politiky. Toto pojetí mělo značný význam pro průběh ekonomické transformace a zajišťování sociálního smíru a má stále svoji opodstatněnost. V České republice se někdy také hovoří v tomto smyslu o „resortní sociální politice“, neboť jde o aktivity spadající do působnosti resortu MPSV.

Heterogenita sociální politiky nesouvisí pouze s jejím obsahovým, věcným členěním. Velice často jsou její opatření rozlišována podle toho, jaký přístup volí sama sociální politika k řešení svých problémů. Jde o:

- **aktivní (perspektivní) sociální politiku**, která přednostně usiluje o prevenci, tj. předchází vzniku sociálních problémů přijímáním určitých sociálních opatření „*ex ante*“. K prevenci lze v zásadě dospět buď přijímáním systémových opatření, tj. změnami a úpravami samotného sociálního systému a pravidel jeho fungování (tzv. systémová sociální politika), nebo přijímáním opatření,

¹⁰ Podrobněji k tomu viz Konopásek a Tutterová (1990).

kterými se předem vytvářejí předpoklady pro účinné řešení možných následků sociálních problémů (tzv. intervencionistická sociální politika);

- **pasivní (retrospektivní) sociální politiku**, která se zaměřuje na řešení již vzniklých sociálních problémů, reaguje „*ex post*“. Její charakter je z povahy věci vždy intervencionistický.

Pojem sociální politiky je tedy používán se značnou libovůlí. Často je myšlen spíše jako výraz sounáležitosti určitého problému k problémům sociálním. V některých státech je užíván poměrně zřídka, a spíše se s ním operuje v akademických kruzích pro označení určitého typu vládní politiky. Ve veřejném diskurzu se často spíše hovoří specificky o politice zaměstnanosti, vzdělávací či bytové politice a dalších než všeobecně o sociální politice. Rovněž i konkrétní zastoupení aktivních a pasivních prvků sociální politiky je velice rozmanité, neboť rozmanitá je sociální realita a problémy, které v určitých podmínkách s sebou nese. Vždy jde o určitou kombinaci přístupů systémových a nesystémových, preventivních a následných.

K významným aspektům sociální politiky patří faktor času. Jeho význam pro sociální politiku je dán především těmito skutečnostmi:

- sociální politika, resp. její opatření se z hlediska objektu (resp. skupin objektů na které působí) týkají jednak současné doby, jednak doby budoucí. Přítomné doby se týkají taková opatření jako realizace sociálních práv (např. právo na vzdělání, ochranu pracovního poměru), ale i opatření řešící např. aktuální sociální rozpory mezi společností a jednotlivci (např. delikvence mladistvých, imigrace). Pokud jde o budoucí dobu, jde z hlediska jednotlivce (nebo skupin obyvatelstva) o očekávání, že mu budou poskytnuty určité garance či konkrétní pomoc až nastane příslušná sociální situace (např. při ztrátě zaměstnání podpora v nezaměstnanosti);
- sociální politika jako soubor (systém) opatření se mění, rozšiřuje se a prohlubuje jak z hlediska času v historickém pojetí, tak i z hlediska životního času lidí. Na obojí musí sociální politika reagovat úrovní, rozsahem, šíří a rozmanitostí svých opatření.

1.3 Základní principy sociální politiky

Z předešlého výkladu je zřejmé, že sociální politika směřuje k ovlivňování (ke změně) sociální reality (sociálního systému). Přitom musí respektovat určité základní principy, tj. myšlenkové postupy, vedoucí ideje, které jsou pro ni určující, které jsou jí vlastní a které se v ní také více či méně zřetelně promítají. Jejich optikou jsou nakonec posuzovány a hodnoceny i efekty sociální politiky.

Pro volbu a interpretaci těchto základních principů, myšlenkových postupů, má samozřejmě význam obecné filozofické myšlení (učení) a tzv. sociálně politické doktríny. V evropském regionu se tradičně a nejčastěji setkáváme s myšlenkami konzervativního směru – liberalismem, s křesťanským sociálním učením a demokratickým socialismem.

Liberalismus představuje myšlenkový koncept, který staví na osobní svobodě a individuální odpovědnosti. Sociální prospěch a blahobyt každého je závislý především na něm samém, jeho výkonu, osobním nasazení a ochotě nést rizika. Funkčnost sociální politiky je posuzována podle jejího vztahu k ekonomické efektivnosti. Nepodporuje tudíž solidaritu státu a redistribuční procesy, protože ty podle této doktríny vedou k útlumu ekonomických podniků a aktivit a zdůrazňuje regulační schopnosti tržního mechanismu a jeho hladké fungování, které z hlediska uspořádání společnosti považuje za určující.

Křesťanské sociální učení vychází z křesťanské filozofie, podle níž za sociální situace není zodpovědný jen sám jedinec, ale v určité míře i společenský systém, který postavení jedince předurčuje. Uznává osobní svobodu, ale zdůrazňuje, že bez mravního závazku neexistuje a že určitý díl odpovědnosti za sociální situaci ve společnosti padá i na mocné a bohaté. Uznává nerovnost, ale ne každou považuje za žádoucí a spravedlivou. Pro tuto filozofii je určující odstranění bídy, a proto zdůrazňuje význam sociálních transferů a na křesťanském milosrdenství založených dobročinných a charitativních aktivit. Zdůrazňuje fakt, že individuální svoboda musí být podřízena i obecnému prospěchu a dobru.

Demokratický socialismus usiluje o zajištění důstojných životních podmínek všem jedincům demokratickou cestou na základě přijetí určitých pravidel. Mezi těmito pravidly je vždy převzetí značné míry sociální odpovědnosti za jedince státem, silný veřejný sektor a rozsáhlé přerozdělování a solidarismus. Je v protikladu ke konzervativní doktríně, silně zdůrazňuje rovnost, a to nejen v občanských právech, ale i v právech sociálních.

Uvedená učení poznamenávají volbu principů, jejich vnímání a interpretaci i způsoby jejich uplatňování v sociální politice. Nyní si všimneme principů, které jsou všeobecně pro sociální politiku jako takovou považovány za typické, určující a nejvýznamnější. Jedná se zejména o principy:

- sociální spravedlnosti,
- sociální solidarity,
- ekvivalence,
- subsidiarity,
- participace.